

ВЕСТФАЛЬСЬКИЙ МИР 1648 Р. У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Дослідження історії Тридцятирічної війни і договорів, які її завершили, є надзвичайно важливим, оскільки укладення Вестфальського миру (назва, під якою найчастіше розуміють положення Мюнстерського та Оснабрюцького договорів) призвело не тільки до вирішення тогочасних наболілих питань територіального поділу і врегулювання багатьох політичних і релігійних проблем. Основні принципи, сформовані тоді, лягли в основу подальшого розуміння архітектури міжнародних відносин, фактично ставши її базисом і відправною точкою. Тому залишається актуальним усебічне розкриття значення основних принципів Вестфальського трактату для формування системи міжнародних відносин Нового Часу і у подальші періоди розвитку міжнародного права.

Розкриття теми потребує кількох попередніх зауважень.

По-перше, варто зазначити, що поняття «Вестфальський мир», «Вестфальський трактат», «Вестфальський договір» використовуються у двох значеннях: в історичному і політичному розумінні як явище світової історії та у суто правовому значенні. Окрім того, цей понятійний апарат використовують і в політологічних, культурологічних та інших дослідженнях гуманітарного циклу.

Друге значення є за своєю суттю номінальним і полягає у термінології і співвідношенні термінів «Вестфальський трактат», «Вестфальський мир», «Вестфальський договір». Під цими поняттями здебільшого розуміють низку договорів, укладених у Вестфалії, які поклали кінець Тридцятилітній війні. Це насамперед договір, укладений між Іспанією і Нідерландами у Мюнстері (Мюнстерський мир). Як зазначає А. Купріянов, Мюнстерський мир між Іспанією і Нідерландами формально не входить до складу двоєдиної системи Вестфальського договору, проте дослідники-політологи зазвичай відносять його до загальної системи Вестфальських мирних договорів [1, с. 40].

Переходячи до висвітлення питання про значення Вестфальського миру, насамперед варто вказати на його суто доктринальне значення для теорії міжнародних відносин. Саме 1648 рік (рік укладання Мюнстерського та Оснабрюцького договорів) наділив теорію міжнародних відносин як дисципліну власною спрямованістю, тематичною єдністю та історичною легітимністю [2, с. 23].

Наступним і, напевно, найважливішим є значення Вестфальського миру з погляду на встановлення принципів міжнародних відносин.

Прообраз правових принципів системи міжнародних відносин намітився саме унаслідок його укладення. Ці принципи розвивались упродовж наступних двохсот років. Особливо слід відзначити принципи суверенітету і легітимності верховної влади, втілені у внутрішній політиці, передусім у праві вирішення питань про війну і мир [3, с. 24–25]. Серед найважливіших принципів також варто вказати на принцип мирного вирішення спорів, що підтверджують § 5 статті XVII Оснабрюцького договору і відповідний йому § 115 Мюнстерського договору. Принцип заборони застосування сили зафіксований у § 7. Як справедливо зазначає С. Задорожна, можна стверджувати, що сучасні принципи міжнародного права беруть свої нормативні витoki в європейському правопорядку, встановленому Вестфальським миром [2, с. 244].

Окремо варто наголосити ту роль, яку відіграв Вестфальський мир у встановленні релігійної толерантності на теренах Європи. Це також знайшло своє вираження у нормах статей Вестфальського миру: наприклад, відповідно до § 51 статті V Оснабрюцького договору «на черговому засіданні рейхстагу кількість депутатів від станів обох віросповідань має бути однаковою, але питання про осіб і про залучених імперських чинів має бути вирішеним на наступному засіданні рейхстагу». У цьому випадку маємо приклад зрівняння у політичних правах представників обох конфесій (католиків і протестантів) під час засідань імперського парламенту, а відтак, і гарантування представництва різних за релігійною ознакою верств населення під час прийняття рішень.

У договорі також містилися норми захисту прав громадян незалежно від їхнього віросповідання, зокрема на території Сілезії та Австрії. У § 39 статті V Оснабрюцького договору підкреслювалося, що всі піддані, які проживають у зазначених сілезьких князівствах, не повинні через своє віросповідання примушуватися до відмови від місця проживання або до еміграції.

За слушним твердженням О. Сіваш, міжнародно-правова концепція суверенітету вперше отримала договірно-правову основу саме у Вестфальському мирі 1648 р. [1, с. 375]. Дійсно, Вестфальський мир став поштовхом для розвитку понять «національна держава» і «державний суверенітет». Останнє поняття як політико-правову категорію розкрито у працях видатних представників доби Відродження і Нового часу: варто згадати бодай твори Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, Б. Спінози, Г. Гроція та інших. Окремо варто згадати праці Ж. Бодена та Ф. Отмана, які зробили вагомий внесок у розроблення поняття суверенітету. Як зазначає Г. Баязітова, поняття «суверенітет» входить до політичного лексикону інтелектуалів XVI століття [2, с. 65].

Говорячи про концепт «держава-нація» у контексті періоду після Тридцятилітньої війни, варто робити суттєві уточнення стосовно того, що саме ми будемо тут розуміти під «нацією».

Нація у загальноприйнятому нині сенсі має свої витoki лише у ХІХ столітті. Вестфальська система створила сотню нових державних утворень у межах Священної Римської Імперії, і навряд чи ми можемо говорити про формування такої ж кількості націй. Можливо, слід лише говорити про націю у вузькому політичному розумінні: про націю як панівну верству суспільства (аристократію, буржуазію, представників церкви, міську верхівку), які почали сприймати себе як єдиного політичного актора, відокремленого від владних кіл інших держав, не пов'язаного династично-матримоніальними зв'язками монархів та об'єднаного навколо певної території, яка має свою політичну організацію і власні міжнародні інтереси. Тут можна говорити про «політичну націю», як то шляхетство в Речі Посполитій чи козацтво доби національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького.

Вестфальський мир 1648 року був унікальним явищем для свого часу і нині залишається унікальним як подія, що започаткувала формування фундаменту сучасної системи міжнародних відносин і міжнародного права, сформулювала основні його принципи. Саме під час укладення Вестфальських договорів були відпрацьовані принципи міждержавного діалогу, використання інститутів постійної дипломатії, елементів та основ норм дипломатичного протоколу, етикету і церемоніалу, які лягли в основу дипломатичної практики в усьому світі [2, с. 98];

Унікальність Вестфальського миру полягає у його міжнародно-конституційній природі. Норми Вестфальських договорів є одночасно і нормами міжнародного права, які регулюють відносини між державами, вирішують питання кордонів, визнання інших держав, а також містять норми суто конституційного характеру щодо Священної Римської Імперії та органічно стають частиною її «конституційного права»;

Також Вестфальський мир став першим прикладом, по суті, міжнародної конференції, яка мала вирішити нагальне коло найважливіших міжнародних питань та укласти відповідні угоди. Саме Вестфальським миром історія дипломатії починає історію європейських дипломатичних конгресів [3, с. 96].

Література:

1. Задорожна С. М. *Загальні принципи у класичному міжнародному праві: Вестфальський мир. Право і суспільство.* 2018. No 6. С. 241–245.
2. Сіваш О. М. *Еволюція змісту суверенітету: причини і фактори.* Форум права. 2013. No 4. С. 374–380. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_4_64
3. Ціватий В. Г. *Дипломатія і зовнішня політика європейських держав у добу раннього Нового часу: метаморфози та інституціональні традиції Вестфальської системи міжнародних відносин.* Die wichtigsten Vektoren für die Entwicklung der Wissenschaft im Jahr 2020: der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz (B. 2). 2020. Luxembourg, Grand Duchy of Luxembourg. P. 95–99.